

Södertörns högskola | Institutionen för Kultur och lärande

C-uppsats 15 hp | Svenska | Vårterminen 2013

Pojkar leker rövare och flickor leker med Barbie

en studie om hur kön representeras och framställs språkligt i
läseböcker för barn i årskurs 1.

Av: Emelie Zackariasson

Handledare: Barbro Allardt Ljunggren

Abstract

In this essay there will be four text books from grade 1 studied, the first one are from the year 1976 and it will be going forward to the year 2012. The aim of this study is to see how the genders are depicted and represented, as well as what roles the genders are given. I do also want to see if there is a notable change in this over time. I will be doing a study based on the quantity of the contents, and I will also be doing a critical discourse analysis.

The result of the study showed that there were more gender-based constructions that referred to women in all of the four books, which indicates that women are represented more often in these reading books. It is most common to portray the genders in their stereotypical roles, which again are present in society, but sometimes these roles are depart from what's present in society. My study did not show any noticeable differences over time. My study is also too small to be able to give me any results that can be view as general. My study in comparison to earlier reports on genus in text books , sexes in child books as well as genus in a progressive text book does not point at any obvious similarities to these aforementioned reports. This may have a direct result in the fact that my study is too small and does not depict the general results that is shown in the early research that has been conducted.

Sammanfattning

I den här uppsatsen studeras fyra läseböcker för barn i årskurs 1 från år 1976 till år 2012. Syftet med studien är att se hur kön framställs och representeras och vilka könsroller som tillskrivs könen genom språket. Jag vill även studera om det går att urskilja någon förändring över tid. Jag utför både en kvantitativ innehållsanalys och en kritisks diskursanalys.

Resultatet visade att det var flest könsmarkerade konstruktioner som refererade till kvinnor i alla fyra läseböcker, vilket tyder på att kvinnor representeras mest i läseböckerna. Det är vanligast att framställa könen i de stereotypa könsrollerna som finns i samhället men ibland bryts dessa könsroller också. Av denna studie är det svårt att urskilja några påfallande förändringar över tid. Detta kan bero på att min studie är för liten för att ge några generella resultat. Min studie i förhållande till tidigare forskning om genus i läseböcker, kön i småbarnsböcker, genus i en progressiv lärobok visar inte på några markanta likheter, detta kan också bero på att min studie är för liten och skildrar inte de generella resultat som framkommer i den tidigare forskningen.

Engelsk titel: Boys playing robbers and girls playing with Barbie -
a study about how gender is represented and made linguistically in reading books for children
in grade 1.

Nyckelord: Läseböcker, kön, könsroller, språk, läromedel, kvantitativ innehållsanalys, kritisk
diskursanalys

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	1
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Syfte och frågeställningar.....	2
2.	Teoretiska utgångspunkter.....	2
2.1	Kön eller genus.....	2
2.2	Könsskillnader och könsroller.....	3
2.3	Språk och kön.....	4
2.4	Könsordning.....	5
2.5	Om läromedel och skolans läroplan.....	5
3.	Tidigare forskning.....	6
3.1	Genus i läseböcker.....	6
3.2	Genus i en progressiv lärobok.....	7
3.3	Läromedlens roll i undervisningen.....	9
3.4	Kön i småbarnsböcker.....	9
3.5	Könsordning i skolan.....	10
4.	Material.....	11
4.1	Beskrivning av mitt material.....	11
4.2	Avgränsning.....	12
5.	Metod.....	13
5.1	Val av metod.....	13
5.2	Kvantitativ innehållsanalys.....	13
5.2.1	Kodschema.....	14
5.2.2	Räkna könsmarkerade konstruktioner.....	14
5.2.3	Räkna verbkategorier.....	15
5.3	Kritisk diskursanalys.....	15
6.	Resultat.....	17
6.4	Könsmarkerade konstruktioner.....	17
6.4.1	Läsebok från 1976.....	17
6.1.2	Läsebok från 1982.....	17
6.1.3	Läsebok från 1996.....	18
6.1.4	Läsebok från 2012.....	19
6.1.5	Sammanfattning.....	19
6.2	Verbkategorier.....	19

6.2.1	Läsebok från 1976	19
6.2.2	Läsebok från 1982	20
6.2.3	Läsebok från 1996	21
6.2.4	Läsebok från 2012	21
6.2.5	Sammanfattning.....	22
6.3	Kritisk diskursanalys	22
6.3.1	Läsebok från 1976	22
6.3.2	Läsebok från 1982	23
6.3.3	Läsebok från 1996	24
6.3.4	Läsebok från 2012	25
6.3.5	Sammanfattning.....	26
7.	Diskussion	26
7.1	Könsmarkerade konstruktioner	26
7.2	Verbkategorier	27
7.3	Kritisk diskursanalys.....	28
8.	Slutsats.....	31
	Källförteckning.....	33
	Litteratur:.....	33
	Elektroniska källor:	34
	Bilaga 1. Kodschema.....	35
	Bilaga 2. Sammanställning av förekommande verb i läseböckerna	36
	Bilaga 3. Sammanställning av förekommande könmarkerade konstruktioner	39

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Denna uppsatsidé grundar sig i att en naturlig del i vårt liv är språket, vi möter det i olika former dagligen och framförallt i varje social situation. Språket är därmed en stor del i våra liv och vissa hävdar även att det är livsuppehållande men framförallt livsformande. Genom vår interaktion och användning av språket så ingjuter vi mening i det som sker i vår omgivning (Edlund & Erson & Milles 2007:11). Med hjälp av språket organiserar och strukturerar vi världen och framställer bilder av den, olika föreställningar, attityder, kategoriseringar och normer förmedlas också till oss genom språket (Edlund & Erson & Milles 2007:19). Oftast och omedvetet så formas och fostras vi människor redan från våra första år in i språket. Genom hela livet så förmedlar vi sedan med språket de föreställningar, attityder, kategoriseringar och normer som samhället och vår omvärld har (Edlund & Erson & Milles 2007:13).

En kategorisering i vår omvärld som vi människor lägger mycket fokus på är kön i och med den ständiga kategorisering av kön som görs. Fokus på kön finns redan innan vi föds, det ges idag möjlighet att ta reda på könet på babyn man väntar innan födseln och har man inte gjort det så är frågan ”Vad är det för kön?” en av de första frågorna en förälder ställer när barnet har kommit till världen. Ständigt så påpekas också vilket kön en människa har och om det inte påpekas är det oftast något vi snabbt lägger märke till ändå. Genom den kategorisering av kön som ständigt görs och sedan förmedlas till oss genom språket har vi även fått det inlärt i oss vad som anses som ”kvinnligt” respektive ”manligt” och vilka verksamhetsområden som naturligt kopplas samman med ett visst kön, detta har vi lärt oss redan i förskoleåldern (Kåreland 2005: 10).

För att bryta den stereotypa bilden av könen krävs det att vi med språket bryter mot de givna könsroller som finns i samhället eftersom det är med språket som vi kategoriserar människor och skapar könsskillnader. En institution vars syfte är att utbilda oss, skolan, måste enligt läroplanen arbeta för att bryta givna könsroller och motverka traditionella könsmonster (Skolverket 2013a). När barn börjar skolan har de redan en uppfattning av om vad som anses som ”kvinnligt” och ”manligt” och det är därför av stor vikt att skolan arbetar med att bryta mot traditionella könsmonster för att visa andra könsmonster än de stereotypa för att ska bli acceptabla också.

De språk som barn först möter i livet är talspråk och bildspråk, men när de börjar skolan så lär de sig tidigt att läsa om de inte redan kan det. Detta eftersom läskunnighet är en grundläggande kunskap som krävs både i skolan och i samhället. När man i skolan lär sig att läsa använder sig barn av läseböcker och för många barn är dessa texter i läseboken de första texter de läser själva. Därmed är läseböcker de första texter som barn tar till sig innehållet av i skriftspråket själva. De normer och värderingar som finns i läseböcker är därmed med och formar deras verklighetsuppfattning. Vad språket förmedlar i dessa läseböcker är därför av stor vikt för hur barnen fortsätter att se på världen och vilka värderingar och normer de lär in sig. Skolan ska arbeta med att bryta traditionella könsmonster och sedan 1964 har det varit inskrivet i läroplanen att skolan ska arbeta för jämställdhet (Tallberg Broman 2002:168). Men hur skolan bryter mot dessa traditionella könsmonster och i vilken mån de gör det är för mig ännu oklart. För att få en inblick i detta har jag därför valt att studera hur läseböcker framställer och representerar kön och könsroller.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka hur läseböcker för barn i årskurs 1 språkligt representerar och framställer kön och könsroller. Jag vill även undersöka om det har skett en förändring från 1970-talet till idag i hur kön och könsroller framställs och representeras. För att besvara mitt syfte används nedanstående frågeställningar:

- Vilka könsmarkerade konstruktioner förekommer i läseböckerna?
- Vilka verbtyper utförs av respektive kön?
- Vilka könsroller förmedlar läseböckerna?
- Kan några förändringar under tidsperioden urskiljas och hur framträder de i så fall?

2. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt kommer de teoretiska utgångspunkter som denna uppsats vilar på att redovisas. De teoretiska utgångspunkterna behandlar ämnena kön eller genus, könskillnader och könsroller, språk och kön, könsordning och teori om läromedel och skolans läroplan.

2.1 Kön eller genus

Det finns en uppdelning av begreppen kön och genus och då begreppen används olika så är det viktigt att känna till denna uppdelning. Kön används oftast i bemärkelsen som en biologisk kategori medan genus används som en socialt konstruerad kategori (Milles

2003:11). Denna uppdelning har under de senaste åren ifrågasatts av den norske litteraturvetaren Toril Moi som menar att det är omöjligt att avgöra vad som skulle vara kön och vad som skulle vara genus (Milles 2003:11). Den amerikanska professorn i litteraturvetenskap Judith Butler menar att kön skulle vara lika socialt konstruerat som genus (Gothlin 1999:10). Jag har av dessa anledningar valt att använda mig av begreppet kön genomgående även då jag talar om sociala eller kulturella konstruktioner i denna uppsats förutom då jag hänvisar till författare som använder begreppet genus själva.

2.2 Könsskillnader och könsroller

Det finns i dagens samhälle utmärkande egenskaper som ofta är en allmänt omfattad föreställning om alla som tillhör en viss grupp. En sådan grupp kan exempelvis vara alla som tillhör det ena könet. Den förenklade och allmänt omfattande föreställning av en grupp kallas för stereotyper (Nationalencyklopedin 2013). Stereotypa bilder av kvinnan och mannen och vad som anses som en manlig och kvinnlig egenskap finns därmed runtomkring oss. Maria Nikolajeva, professor i litteraturvetenskap, har i boken *Barnbokens byggklossar* listat könsstereotypa egenskaper i barnböcker, egenskaper som utförs av det ena könet och som de förväntas utföra utifrån de rådande normerna i samhället. Könsstereotypa egenskaper som är kopplade till pojkar/män är att de är *starka, våldsamma, känslokalla, tävlande, rovgiriga, skyddande, självständiga* och *aktiva*. Könsstereotypa egenskaper som är kopplade till flickor/kvinnor är att de är *vackra, aggressionshämmande, emotionella, lydiga, omtänksamma omsorgsfulla, sårbara, beroende, passiva* och *intuitiva* (Nikolajeva 2004:129).

Raewyn Connell menar i boken *Om genus* att de biologiska skillnaderna som finns hos könen avspeglas i andra skillnader och hon beskriver också vilken etablerad ställning dessa skillnader har:

”...*fysisk styrka och snabbhet (män är starkare och snabbare), mekaniska färdigheter (män är teknisk skickliga, kvinnor är bra på petgöra), sexualdrift (män har starkare drifter), fritidsintressen (män gillar sport, kvinnor skvaller), personlighet (män är aggressiva, kvinnor är omvårdande), intellekt (män är rationella, kvinnor har intuition) och så vidare. Det är en vitt utbredd uppfattning att dessa skillnader är omfattande, och att de är ’naturliga’*” (Connell 2009:77).

Ingegerd Tallberg Broman, professor i pedagogik, skriver i boken *Pedagogisk arbete och kön* om att genus och genusmönstren är mycket föränderliga och att några sanningar kring genus,

lärande och skola inte existerar eftersom de är starkt föränderliga och kontextberoende. Tallberg Broman menar också att gränserna för vad som är möjligt för en flicka och pojke har vidgats sedan förr. Dock understryker Tallberg Broman att det fortfarande finns vissa normer som behöver följas och möjliga positioner som behöver intas för att inte bli betraktad som udda eller konstig (Tallberg Broman 2002:29).

Tallberg Broman skriver också om att de genusgränser som finns kan vara viktiga att upprätthålla, för annars kan en person förlora eller hota sin manlighet eller kvinnlighet. Detta kan ske om man ägnar sig åt ”fel” sysslor, yrken eller ämnen. Ur ett historiskt perspektiv går det att urskilja att det är farligare eller värre för en pojke eller man att överskrida acceptabelt beteende för sitt kön. Att vara en flickaktig pojke, att bete sig som en ”kärring” eller ”mjukis” utmanar exempelvis starkare än att vara en pojkflicka (Tallberg Broman 2002:30).

2.3 Språk och kön

Språk är ett sätt att aktivt handla i världen, med språk hjälper man till att förändra den eller befästa världen. Språket hjälper oss att organisera och strukturera världen så att den blir begriplig för oss (Edlund & Erson & Milles 2007:19). Språket förmedlar de konstruktioner vi skapar socialt. Könsordningen är en sådan konstruktion som förmedlas till oss genom språket. Norman Fairclough, professor i lingvistik, menar att de ord som vi väljer att förklara världen med, våra ordval, inte är en slump utan ett val som inte bara är individuellt utan det går även att koppla samman med sociala och kulturella aspekter (Fairclough 1992:188).

För att förstå hur kön reproduceras genom språket i bland annat läseböcker är begreppet *doing gender*, att göra kön, användbart.

Doing gender möjliggör studiet i hur en persons könstillhörighet ständigt återskapas i interaktion (West & Fenstermaker 1995:21). Att göra kön, *doing gender*, innebär alltså inte att könshandlingen som utförs i sig har könsmärkta egenskaper utan handlingens betydelse skapas i relation till ett system av normer och värderingar (Milles 2003:14).

Elvin-Nowak och Thomsson skriver om detta med att göra kön i deras bok *Att göra kön: om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*:

”Kön är något vi gör genom att vi ingår i olika slags förhandlingar hela livet igenom. I alla relationer och möten med andra människor, på våra arbetsplatser, i skolor och privatliv, slipas våra bekönde liv.”(Elvin-Nowak & Thomsson 2008:17).

2.4 Könsordning

Den könsordning som finns i vår omvärld är viktig att känna till för vidare förståelse av den kommande analysens resultat. Könsordningen kan förstås som en social struktur där människor kategoriseras som kvinna eller man och där mannen överordnas kvinnan och blir därmed normen (Milles 2003:14). Kort sagt innebär könsordningen att samhället är ett patriarkalt system som ordnar människor efter vilket kön de har. Män sätts högre än kvinnor, män tilldelas mer resurser och makt än kvinnor och båda könen tar till sig denna bild som skapats och betar sig sedan efter den (Elvin-Nowak & Thomsson 2008:36). Kulick beskriver könsordningen som den sociala struktur som upprätthåller, reproducerar och legitimerar kön (Kulick 1987:32).

2.5 Om läromedel och skolans läroplan

Skolverket beskriver att läromedel är alla de resurser som kan användas i undervisningen. Läroböcker är ett centralt läromedel som har använts mycket i skolan genom åren. Idag klassificeras även olika former av media som läromedel, exempelvis kan webbtidningar användas i undervisningen. Skolverket beskriver också att man kan se läromedel som ett verktyg för en standard för social kontroll av giltiga ideologiska ställningstaganden och accepterad kunskap (Skolverket 2013b)

Varje skola får själva välja vilka läromedel som ska köpas in och användas i undervisningen och det finns ingen myndighet som granskar eller godkänner dem innan de används. Ansvaret för kvalitetssäkringen av läromedel bär idag lärarna och indirekt lärarutbildningen som ska utbilda lärarna i att kunna göra en kvalitetsgranskning av läromedel som används i skolan (Skolverket 2013c). Skolan har dock lagar som står inskrivna i skollagen och läroplanen som alltid behöver följas. En del av dessa lagar är starkt kopplade till skolans ansvar för elevers sätt att se på kön. I skolans läroplan står det i kapitel ett om skolans värdegrund och uppdrag:

”Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.” (Skolverket 2013a).

Dock har det inte alltid varit inskrivet i läroplanen att skolan ska arbeta för och med jämställdhet. Det var i Lgr 69 som jämställdhetsfrågor togs upp för första gången, då det där

stod att flickor och pojkar skulle behandlas lika. Men det var först år 1979 som det fastställdes i skollagen att skolan skulle verka för jämställdhet (Tallberg Broman 2002:168).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt redovisas tidigare forskning som varit relevant för min undersökning att inspireras av och jämföra min undersökning med. Det som redovisas är forskning om genus i läseböcker, genus i samhällskunskapsböcker, forskning om läroböckers roll i undervisningen, forskning om kön i småbarnsböcker samt forskning om könsordning i skolan.

3.1 Genus i läseböcker

Angered Eilards avhandling *Modern, svensk och jämställd - Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962 – 2007* behandlar genus, etnicitet och generation i grundskolans läseböcker från år 1962 mellan årskurs 1-3. Syftet med hennes studie är att synliggöra och utforska representationer av bland annat genus i läseböcker i grundskolan som har använts sedan 1962. Valet av läseböcker från år 1962 grundar Eilard på att det var de året som den nioåriga grundskolans första läroplan träder i kraft, där det bland annat stod att den nya skolan skulle vara en skola för alla (Eilard 2008:20). Eilards material består av ett 60-tal läseböcker som hon gjort en kvalitativ diskursanalys av (Eilard 2008:79). Delar av Eilards avhandling berör samma ämne som min studie, genus i läseböcker, därav har jag funnit hennes avhandling relevant att använda som komparativ till min studie.

Eilards teoretiska utgångspunkter utgår inte från en homogen teori utan de består av strukturella och post-strukturella teoretiska influenser och teorier som utvecklats och tillämpats i de perioder som Eilard studerar, inklusive teori om feministiska och postkoloniala föreställningar (Eilard 2007:442).

Nedan presenteras de huvudsakliga resultatet som Eilard fick fram årtionde för årtionde. Jag har valt att enbart skriva fram de resultat som är kopplade till kön och könsroller eftersom det är dessa resultat som är relevant att jämföra med min studie.

Analysen av läseböckerna från 1960-talet visar att vedertagna diskurser är framträdande. I dessa läseböcker är gränser och hierarkier tydliga mellan könen. Det är här viktigt att ha i åtanke de diskurser som rådde där och då, det var ett samhälle med familjer som bestod av en försörjare (mannen), en hemmafru och lydiga barn. I ett fall förekommer det en pojkflicka i

läseböckerna, som kan sägas bryta upp de vanliga könsrollerna som förekom annars i läseböckerna. Eilard skriver att en av anledningarna till att läseböckerna såg ut på detta sätt trots den nya läroplanen är för att de flesta läseböckerna är tryckta före den trädde i kraft (Eilard 2008:443).

Resultaten av analysen av läseböckerna från 1970- talet visar på att de nya diskurser som råder även blir synliga i läseböckerna. De nya diskurserna som jämställdhet är klart märkbar, mannen framställs som den ”mjuka mannen” och flickan blir mer könsneutral.

Könshierarkierna har blivit omvända sedan tidigare i både text och bilder och de yngre flickorna beskrivs som alltmer självständiga. Att en kvinna tillskrivs manliga egenskaper verkar för henne vara upphöjande men medan det blir motsatt effekt om en man tillskrivs feminina egenskaper (Eilard 2008:444).

I resultatet från analysen av 1980-talets läseböcker är det tydligaste att arbetarklassens perspektiv lyfts fram. Genusneutralitet och mjuka maskulina ideal är rådande i läseböckerna från 1980-talets början men i de senare böckerna från samma årtionde kan man se att nyliberalismen är på intågande då gamla diskurser ses som nya. Barnen konstrueras nu återigen som ”riktiga” flickor och pojkar (Eilard 2008:445).

Resultatet från 1990-talet sträcker sig från åren 1990-1994 då den nya läroplanen trädde i kraft. Resultaten visar framförallt att flickor/kvinnor har utvecklats till starka individualister och pojkar/män framställs som allt svagare och mer beroende (Eilard 2008:445).

I resultaten från 1994-2007 är de mest framträdande dragen som framkommer i läseböckerna det hetero-normativa ideal som finns. Barn och framförallt flickor ska till viss del framställas som små tonåringar. Detta görs genom att de riktar uppmärksamheten till utseende och ”gå på disco” samt att de ”går ut” med det motsatta könet. I en av de senaste läseböckerna som undersöks i Eilards avhandling kan man se att det ges ett mycket större utrymme till en jämställd diskurs (Eilard 2008:447).

3.2 Genus i en progressiv lärobok

Hur man än vänder sig har man rumpan bak – om hur man konstruerar kön i en progressiv lärobok är en artikel av Lena Lind Palicki, språkvetare och arbetar på språkrådet. Lind

Palickis beskriver sitt syfte som ”att beskriva och diskutera vad som händer i en faktisk skolpraktik när problematisering av kön är en uttalad målsättning” (Lind Palicki 2005:162). Den lärobok som används i studien är en samhällskunskapsbok för gymnasieelever som heter *Attityd* och är ifrån år 2003. Författaren och redaktören till boken har medvetet valt att arbeta med att bryta välkända normer och strukturer och har därför valt en feministisk ansats i boken (Lind Palicki 2005:161).

Lind Palickis teoretiska utgångspunkter utgår från begrepp som kön, genus, könsordning och könsneutralitet. Könsneutralitet kopplar Lind Palicki samman med att språkbrukaren kan antingen välja att skriva fram kön i en könsmarkerad konstruktion eller skriva bort kön i en omarkerad konstruktion och det är även bland annat hur detta görs i läroboken *Attityd* som hon studerar i hennes studie (Lind Palicki 2005:167).

Det som gör denna studie relevant för min studie är ämnet och dess metod. Delar av min metod är densamma som Lind Palickis, det är den kvantitativa delen i Lind Palickis studie som har inspirerat mig i min egen och den kommer presenteras utförligare under det kommande metodavsnittet i denna uppsats. Nedan följer en kort redogörelse för hur Lind Palickis fullständiga metod är.

Lind Palickis metod utgår från både en kvantitativ och en kvalitativ analys av materialet. Den kvantitativa analysen går ut på att hon excerperar de ord som knyts till kön och hon räknar därmed de könsmarkerade orden samt de omarkerade könsorden. De könsmarkerade orden hon räknar är pronomen, adjektiven kvinnlig/manlig med synonymer, substantiven man/kvinna med synonymer, sammansättningar med man-/kvinno- som förled, personnamn samt övriga könsmarkerade ord (framförallt yrkes- och släktbeteckningar) (Lind Palicki 2005:172). De omarkerade konstruktionerna beskriver Lind Palicki som svårare att kvantifiera eftersom de är svåra att skilja från andra typer av konstruktioner. Därför hon har valt att kvantifiera de konstruktioner som kan antas ha en implicit implicit referens. Könsmarkerade konstruktioner och omarkerade konstruktioner analyseras även i termer av intertextualitet, detta görs för att synliggöra bakomliggande föreställningar om samhället och könsordningen (Lind Palicki 2005:72).

Resultaten av Lind Palickis kvantitativa undersökning av de könsmarkerade konstruktionerna är de som kommer att presenteras här då det är dessa som är relevanta för min studie.

Resultaten visar på att det är relativt jämt mellan antalet könsmarkerade konstruktioner som relaterar till män respektive kvinnor, ord som relaterar till kvinnor överväger dock lite (Lind Palicki 2005:173). Substantivet *kvinn*a med synonymer förekommer mer frekvent än substantivet *man*. Pronomen för män är dock mer frekvent använda än pronomen för kvinnor, vilket Lind Palicki anmärker på då pronomen och substantiv eller personnamn ofta förekommer tillsammans. Detta tyder då på att substantiv för män pronominaliseras oftare än för kvinnor. Personnamnen för män är även många fler än för kvinnor. En enligt Lind Palicki anmärkningsvärd kategori är kategorin sammansättningar där det var 37 sammansättningar som relaterar till kvinnor och inga som relaterade till mannen. I kategorin ”övriga könsmarkerade ord” ryms släktbeteckningar och yrkesbeteckningar, den kategorin rymmer nästan lika många kvinnor och män, endast en mer konstruktion som syftar till mannen återfinns (Lind Palicki 2005:174).

3.3 Läromedlens roll i undervisningen

I skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisningen* från 2006 presenteras en undersökning om läromedlens betydelse i skolan som Boel Englund genomfört. Syftet med undersökningen är att studera läromedlens funktion och roll i ett urval ämnen i grundskolan. De ämnen som valts ut till denna studie är engelska, samhällskunskap och bild (Skolverket 2013d:9). En nationell enkätundersökning till lärare och intervjuer med lärare som undervisar i något av dessa ämnen har legat till grund för undersökningens metod (Skolverket 2013d:10).

Resultatet av undersökningen visar att läromedlen har en stark ställning i undervisningen i skolan. Englund har även tittat på tidigare undersökningars slutsatser och där framkommer detta också. Englund har konstaterat att den ställning som läroboken innehar, har den i människans huvud. Englund menar också att den styrning som läroböcker innehar, har den inte i sig utan via människors föreställningar, vilket är föreställningar om vad den står för (2006:26). Englund skriver: ”*Läroboken har inflytande därför att människor medvetet eller omedvetet ser den som något*” (Skolverket 2013d:26). Detta inflytande verkar på lärare, föräldrar, skolläda och elever. Englunds svar på frågan om varför lärobokens ställning är så stark i skolan var bland annat att läroboken ansågs ha en *kunskapsgaraterande-auktoriserande* roll (Skolverket 2013d:26).

3.4 Kön i småbarnsböcker

Kåreland och Lind-Munther har studerat genus i litteraturen, framförallt småbarnsböcker för barn i förskolan. En väsentlig fråga de ställde sig i sin studie var i vilken mån det är vanligare med manliga än kvinnliga huvudkaraktärer i småbarnsböcker. Denna fråga hade uppkommit

efter en svensk barnboksdebatt som hade hävdad att manliga gestalter förekommer i större grad än kvinnliga gestalter i bilderböcker för småbarn (Kåreland 2005:122).

Detta var något som även Kårelands och Lind-Munthers studie om småbarnsböcker för förskolan visade på. 50 manliga huvudpersoner förekommer i de böcker de studerat och endast 20 kvinnliga huvudpersoner förekommer, detta visar tydligt på den manliga dominansen som råder (Kåreland 2005:122).

3.5 Könsordning i skolan

Ulla Forsbergs avhandling *Är det någon "könsordning" i skolan?* handlar om kön i grundskolan och hur flickor och pojkar i homogent svenska och etniskt heterogena klasser konstruerar kön i interaktion med varandra och med deras lärare (Forsberg 2002:1).

Syftet med Forsbergs studie är att se hur flickor och pojkar relaterar till varandra och skolans vuxna och hur de konstruerar sina subjektiviteter i förhållande till aktuella könsdiskurser och de diskursiva praktikerna (Forsberg 2002:3).

De teoretiska utgångspunkter som avhandlingen utgår ifrån är begreppen kön och genus, identitet och subjektivitet, feminism, poststrukturalism och positionering (Forsberg 2002:291). Studien har utförts på två skolor, en skola med etniskt heterogena klasser och en med etniskt homogena klasser. Forsberg har använt sig av etnografiska metoder i form av observationer i klassrummet, intervjuer med elever och lärare, dagboksanteckningar och skolarbeten som studenter gjort (Forsberg 2002:292).

Resultatet av studien visade bland annat på att barnen har en klar uppfattning om vad som är ett lämpligt beteende för respektive kön och att de arbetar för att upprätthålla och befästa gränserna för vad som är ett lämpligt beteende för respektive kön. De båda könen tar här till sig den hierarki som råder i samhället med den manliga dominansen. Resultatet påvisade också att flickorna i skolans lägre årskurser kan markera ett motstånd till pojkarnas dominans, vilket enligt Forsberg kan bero på att flickornas underordning inte har hunnit bli så befäst ännu (Forsberg 2002:294).

4 Material

4.1 Beskrivning av mitt material

Materialiet till denna undersökning består av fyra läseböcker för elever i årskurs 1. Valet att analysera läseböcker beror delvis på att läseböcker är ett av de första läromedlen och texter barn kommer i kontakt med i skolan. Delvis beror det också på att läseböcker förmedlar budskap, konstruktioner och reproduktioner av kön. Samt att den bild av verkligheten som läseböckerna speglar troligtvis kommer få stor påverkan på barnens sätt att se på samhället, dess normer och könsstereotypa uppfattningar. Läseböcker innehåller också kortare berättelser där det är personer som gör något, vilket i mitt fall blir tacksamt att analysera då jag anser mig kunna svara bra på mina frågeställningar med detta material. Läseböckerna är från olika årtionden för jag vill se om det finns någon skillnad över tid beträffande framställningen och representationen av kön och könsroller. Jag har valt att använda mig av en läsebok från 1970-talet, en från 1980-talet, en från 1990-talet och en från 2010-talet.

Efter noggrann sökning på Södertörns högskolas bibliotek och stadsbiblioteket i Stockholm efter läseböcker utan resultat så vände jag mig till två skolor i min hemkommun, Bruksskolan och Munkedalsskolan i Munkedal. I deras arkiv fann jag läseböcker som skolan hade använt sig av i deras undervisning från 1970-talet till 2010-talet. Att jag fick tillgång till böckerna på detta sätt gör att jag vet att de är använda läseböcker under dessa årtionden. Läseböckerna är följande:

- *ELSI läsebok*, från 1976, av Eve Malmquist, Ingrid Emanuelson, Inga Tågmark-Nilsson, Jan Björnshög, Esselte Stadium AB

- *Första läseboken*, från 1982, av Astrid Lindgren, Barbro Lindgren, Gunnel Linde, Hans Peterson, Lennart Hellsing, Rose Lagercrantz, Almqvist & Wiksell förlag

- *Nu läser vi A läseboken*, från 1996, av Stina Borrman, Kjersti Matthis, Ester Salminen, Vera Wigforss, Almqvist & Wiksell förlag

-*Förstagluttarna A*, från 2012, av Mona Nilsson, Birgitta Anell, Gunilla Håkansson, Natur & Kultur

Tidsintervallen mellan läseböckerna är dock ojämna, detta beror på att det var svårt att hitta läseböckerna och därmed ännu svårare att hitta läseböcker från specifika årtal. Jag fick därmed finna mig i att det inte skiljer lika många år mellan de läseböcker som analyseras i

denna studie. Jag hoppas att detta inte ska behöva påverka mitt resultat alltför mycket men det är viktigt att ha detta i åtanke när resultatet redogörs.

Läseböckerna har olika dispositioner. Tre av läseböckerna, läseböckerna från 1976, 1982 och 1996, inleder med en genomgång av alfabetet med bilder och ord som är kopplade till bokstaven i alfabetet som presenteras på sidan. Exempelvis om bokstaven B så visas bokstaven i både versaler och gemener på sidan, det finns en bild på en boll och det står även skrivet ”boll” under den. Efter denna genomgång av alfabetet börjar texterna i läseboken. Det är texter som är utformade som berättelser där man läser om en eller flera personer som gör något. Berättelserna är cirka en till tre sidor långa och har olika teman. Läseboken från 2012 innehåller ingen genomgång av alfabetet utan där börjar berättelserna, som är uppbyggda på samma sätt som de tre tidigare böckerna, direkt.

4.2 Avgränsning

Mitt material är för omfattande för att användas i sin helhet i denna studie med tanke på den tidsram som finns utsatt för denna uppsats. Därför har jag fått avgränsa mitt material och jag har valt ut en viss del i varje läsebok som jag analyserar. Jag har valt att använda mig av de 30 första sidorna från och med där texterna i form av berättelser börjar i läseböckerna.

Berättelserna börjar på olika sidor i läseböckerna på grund av läseböckernas olika dispositioner. Jag anser inte att detta ska påverka mitt resultat då jag trots detta har varit konsekvent i mitt val av sidor att analysera. Valet har jag gjort utifrån att det är tacksamt att analysera just berättelser då de kan tänkas innehålla sådan information som jag söker svar på i mina frågeställningar. Valet är även grundat på att materialets storlek ska bli ungefär samma samt att de 30 första sidorna i en läsebok har samma svårighetsgrad med likartat textomfång och språk. De berättelser som förekommer på de 30 första sidorna i samtliga läseböcker har ett enkelt språk med enkla ord och meningar.

Jag har även valt att borste från bilderna och illustrationerna i läseböckerna. Detta val grundar sig i att efter en övergripande genomgång av dem så fann jag att de uttrycker ungefär det som texten uttrycker så då ansåg jag att det var tillräckligt att fokusera på texten i och med denna studies omfång. Även fast det såklart vore intressant att studera bilderna närmare också om den tiden hade funnits.

5 Metod

I denna del av uppsatsen kommer valet av de metoder jag valt att använda mig av i den kommande analysen att presenteras, det är både en kvantitativ och en kvalitativ metod.

5.1 Val av metod

Jag har valt att använda mig av dessa två analysmetoder eftersom jag anser att de berikar och kompletterar varandra, och med dessa metoder kan jag angripa läsebokstexterna från olika håll och nivåer. Först gör jag en kvantitativ innehållsanalys där jag räknar könsmarkerade konstruktioner och verbtyper som är kopplade till respektive kön. De kvantitativa resultaten kommer sedan att kopplas samman med de kvalitativa resultat jag får, där jag främst ska se vilka könsroller läseböckerna förmedlar. Även hur innehållet i de fyra läseböcker jag har analyserat har förändrats över tid med utgångspunkt från könsordning, könsskillnader och könsroller.

5.2 Kvantitativ innehållsanalys

Med kvantitativ innehållsanalys menas att en undersökning görs av innehållet i någon form av skriftlig, bildmässig eller muntlig framställning. Undersökningen ska baseras på likvärdiga och jämförbara uppgifter om tillräckligt många analysenheter så att dessa analysenheter och uppgifter kan uttryckas med siffror (Esaïsson & Gilljam & Oscarsson & Wängnerud 2009:223). I den kommande undersökningen kommer materialet som ovan nämnt att vara skriftligt.

En kvantitativ innehållsanalys syftar alltid till att lyfta sig från det enskilda med sikte på det generella (Ekström & Larsson, 2010:120). Det finns fyra begrepp som är grundläggande för den kvantitativa innehållsanalysen: *objektivitet*, *systematik*, *kvantitet* och *manifest*.

Objektivitet syftar till att analysens innehåll ska vara oberoende av den forskare som utför den. Systematik syftar till att analysens tillvägagångsätt ska vara väl definierat. Med kvantitet menas att de i analysens ingående variabler ska kunna beskrivas kvantitet, alltså att de ska kunna bestämmas i termer av frekvens och omfång som gör det möjligt att fastställa statistiska samband. Manifest syftar till att analysen begränsas till det som klart går att utläsa ur texten (Ekström & Larsson, 2010:122).

Esaïsson m.fl. beskriver den kvantitativa innehållsanalysen som ett bra verktyg att använda när man vill ha svar på förekomsten av olika typer av innehållsliga kategorier i ett material. Den kvantitativa innehållsanalysen är en tacksam metod att använda sig av när man vill göra

ett större material tillgängligt för analys (Ekström & Larsson 2000:111). I kvantitativ innehållsanalys arbetar man med variabler som fungerar som standardiserade frågor att ställa till innehåll som man sedan sätter in i ett kodschema. (Ekström & Larsson:2010:119). Det kan exempelvis vara svar på frågor om hur frekvent olika kategorier förekommer (Esaisson & Gilljam & Oscarsson & Wängnerud 2009:223). I min analys blir dessa frågor hur frekvent könsmarkerade konstruktioner som är kopplade till respektive kön förekommer och hur frekvent olika verbkategorier som är kopplade till respektive kön förekommer.

5.2.1 Kodschema

Mina fyra läseböckers texter är de material jag undersöker i denna studie, de utgör grunden för min studie och de blir därmed mina *analysenheter*. Det är delar av analysenhetens innehåll och egenskaper som jag vill undersöka och därmed blir de valda egenskaperna och innehållet de *variabler* som undersöks. Dessa variabler är numrerade och de kan ses som frågor som jag vill ställa till texten. (Se bilaga 1 för kodschema.)

5.2.2 Räkna könsmarkerade konstruktioner

Jag har valt att räkna de könsmarkerade konstruktionerna som förekommer i läseböckerna och är kopplade till människor. Detta val grundar jag i att språket är starkt sammankopplat till hur vi ser på världen och ordvalen vi använder är sällan en slump utan de har snarare en social och kulturell betingad orsak, som jag skrev om ovan. Jag vill därmed studera förekomsten av könsmarkerade konstruktioner som är kopplade till respektive kön för att få en förståelse av hur representationen av kön ser ut i läseböckerna samt att få en förståelse av vilka ord de båda könen beskrivs med.

Som ovan skrivet i avsnittet *Tidigare forskning* studerar även Lind Palicki förekomsten av könsmarkerade konstruktioner som är kopplade till respektive kön. Lind Palicki använder sig i sin studie av fem kategorier av könsmarkerade konstruktioner och dessa kommer även jag att använda mig av i min studie. Jag finner denna kategorisering relevant i en läsebok i ämnet svenska då Lind Palicki har använt dem i en samhällskunskapsbok, vilket också är en form av lärobok. Kategorierna är *pronomen syftande till män och kvinnor*, *adjektiven manlig/kvinnlig med synonymer*, *substantiven kvinna/man med synonymer*, *sammansättningar med man/kvinna som för-/efterled*, *övriga könsmarkerade ord som yrkesbeteckningar och släktbeteckningar* samt *personnamn syftande till män och kvinnor*.

5.2.3 Räkna verbkategorier

Jag har även valt att räkna och plocka ut de verb som är kopplade till en flicka/kvinna, pojke/man, flera flickor/kvinnor, flera pojkar/män samt flera flickor/kvinnor och pojkar/män. Detta har jag gjort för att se vilka typer av verb som utförs av de olika könen och om man kan uttyda något samband med utförda verbkategorier till könsskillnader och normer som finns i samhället. Jag vill även jämföra dessa resultat om förekomsten av verbkategorier och ett eventuellt samband med resultaten jag får från varje årtionde. Jag valde även att göra en semantisk kategorisering av just verben efter att ha gjort en snabbläsning av läseböckerna och då insåg jag att verb var en av de vanligast förekommande ordklasserna. Efter att jag plockat ut verben har jag gjort en kategorisering av dem enligt Bolanders indelning av verb i fyra kategorier. Kategorierna är *befintlighetsverb* (stå, hänga), *rörelseverb* (gå, komma), *förnimmelseverb* (se, känna) och *kommunikationsverb* (säga, be) (Bolander 2005:132). Denna kategorisering valde jag eftersom jag hoppas att den ska kunna visa på en uppdelning i vilka kategorier av verb de olika könen utför samt se om de finns någon förändring över tid i utförandet.

5.3 Kritisk diskursanalys

Kritisk diskursanalys är en form av kvalitativ textanalys. Esaisson m.fl. beskriver att den kvalitativa textanalysen går ut på att ta fram det väsentliga innehållet genom noggrann läsning av textens delar, helhet och den kontext som den ingår i (Esaisson m.fl. 2007:237).

Ekström och Larsson beskriver att begreppet diskurs syftar till människors språkanvändning i både muntlig och skriftlig bemärkelse. Vår språkanvändning utgör en speciell social praktik som berör relationen mellan språkhandlingar och de situationer, institutioner och de mer abstrakta strukturer som språkhandlingarna är inbäddade i (Ekström & Larsson 2000:195). När jag ska analysera läsebokstexterna analyserar jag därmed en speciell diskurs och jag behöver bortse från vad som är i själva texten och fokusera mer på varför läsebokstexten är som den är och hur den har blivit så. Man bör i en diskursanalys ta hänsyn till kognitiva, kulturella, sociala, ideologiska, politiska och ekonomiska faktorer då texten kommit till, i den grad som det är möjligt (Ekström & Larsson 2000:195). Diskursanalysen utmärks av att uppfattningen av språket är med och formar verkligheten och att texter tillskrivs en avgörande betydelse för hur människor uppfattar världen (Esaiasson m.fl. 2007:239). Diskursanalysen uppmärksammar aspekter av samhället och vår värld som annars tas för givna och är svåra att belägga med exempelvis kvantitativa analyser. Utmaningen med den kritiska diskursanalysen blir då att på ett övertygande sätt visa att det finns dolda strukturer som styr människors sätt

att agera, man kan då exempelvis studera vad som anses som normalt i ett samhälle. (Esaïasson m.fl. 2007:240).

Jag kommer med denna metod främst att besvara min tredje frågeställning som handlar om vilken syn på könsroller som förmedlas i läseböckerna genom närläsning. Genom diskursanalysen av de fyra läseböckerna vill jag synliggöra dolda strukturer som finns i samhället och som anses vara normalt.

Då jag vill ha svar på vilken syn på könsroller som förmedlas i läseböckerna kopplar jag samman handlingar, aktiviteter och egenskaper hos personer i läseböckerna med de könsroller som Nikolajeva (2004:129) och Connell (2009:77) beskriver som stereotypa för kvinnor respektive män.

Ett exempel på hur detta går till är att det i läseboken från år 2012 går att läsa att Rubens pappa hämtar honom från skolan (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:22). Detta är en handling som kan klassificeras som omhändertagande och omsorgsfull och enligt Nikolajevas beskrivning (2004:129) av stereotypa beteenden för respektive kön är detta ett beteende som är stereotypt kvinnligt och därmed kan man se hur läseboken bryter mot de stereotypa könsroller som Nikolajeva (2004:129) och Connell (2009:77) har beskrivit.

Det gäller alltså att jag läser in vad de olika handlingarna eller egenskaperna står för så att jag kan kategorisera dem som ett stereotypt manligt/kvinnligt beteende, handling eller egenskap efter Nikolajevas (2004:129) och Connells uppdelning (2009:77), därav kan det även framstå som att kategoriseringarna är hårt dragna men detta är en nödvändighet för att få fram ett resultat, hurvida detta sedan kan komma att påverka mitt resultat är viktigt att diskutera vidare.

Om det förekommer tveksamheter i hurvida något ska kategoriseras kommer jag att redogöra för hur jag har kommit fram till mitt beslut angående kategoriseringen samtidigt som resultatet redovisas.

6. Resultat

I denna del av uppsatsen kommer de resultat av analyserna av läseböckerna att presenteras. Främst kommer resultatredovisningen ske genom tabeller med förklarande text till. Resultaten presenteras årtionde för årtionde.

5.4 Könsmarkerade konstruktioner

5.4.1 Läsebok från 1976

Tabell 1: Antal könsmarkerade konstruktioner i läsebok från år 1976

Elsi läsebok(1976), Sid 9-39				
Språkdrag:	Kvinna	Man	Totalt	
Pronomen:		3	4	7
Adjektiv - kvinnlig/manlig:	0	0	0	0
Substantiv - kvinna/man med synonymer:	0	0	0	0
Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled:	0	0	0	0
Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar:	6	1	7	7
Personnamn:	32	31	63	63
Totalt:	41	36	77	77

Tabellen visar att det finns 41 ord som relaterar till kvinnor och 36 ord som relaterar till män, vilket blir ett litet antal fler kvinnor som är representerade i denna lärobok. Användandet av pronomen är att det är använt tre gånger då de hänvisar till en kvinna men fyra gånger då det hänvisar till en man, vilket är nästintill ingen skillnad i användandet. I användandet av personnamn så skiljer det också bara en användning, vilket gör skillnaden minimal. Det som skiljer sig mest i denna tabell är användandet av övriga könsmarkerade ord, det är sex ord som refererar till en kvinna och enbart ett ord som refererar till en man. I detta fall är de övriga orden enbart släktbeteckningar (*mor 2, mor-mor 3, far-mor, far*). Det förekommer varken något adjektiv, substantiv eller sammansättningar i denna bok.

6.1.2 Läsebok från 1982

Första läseboken (1982), Sid 58-88				
Språkdrag:	Kvinna	Man	Totalt	
Pronomen:		13	4	17

Adjektiv - kvinnlig/manlig:	0	0	0
Substantiv - kvinna/man med synonymer:	0	0	0
Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled:	0	0	0
Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar:	9	1	10
Personnamn:	43	16	59
Totalt:	65	21	86

Tabell 2: Antal könsmarkerade konstruktioner i läsebok från år 1982

Tabellen visar att det är 65 stycken könsmarkerade konstruktioner som refererar till en kvinna och endast 21 stycken som refererar till en man, vilket är avsevärt stor skillnad, över tre gånger fler könsmarkerade konstruktioner som syftar till en kvinna förekommer. Dessa tre gånger fler referat som syftar till kvinna går igen i kategorierna pronomen, personnamn och övriga könsmarkerade ord då det även där är tre gånger så många konstruktioner som syftar till kvinna. Det finns inga könsmarkerade konstruktioner i kategorierna adjektiv, substantiv och sammansättningar.

6.1.3 Läsebok från 1996

Tabell 3: Antal könsmarkerade konstruktioner i läsebok från år 1996

Nu läser vi A (1996), Sid 46-76			
Språkdrag:	Kvinna	Man	Totalt
Pronomen:	0	0	0
Adjektiv - kvinnlig/manlig:	0	0	0
Substantiv - kvinna/man med synonymer:	0	0	0
Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled:	0	0	0
Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar:	5	19	24
Personnamn:	59	37	96
Totalt:	64	56	120

Tabellen visar att det är fler könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor än till män, dock är denna skillnad liten. Det förekommer här inga pronomen, adjektiv, substantiv eller sammansättningar som refererar till något av könen. En markant skillnad i användandet av könsmarkerade konstruktioner som man kan se i denna tabell är att kvinnor refereras mer till personnamn och männen mer till övriga könsmarkerade ord som i detta fall är släktbeteckningar (pappa 16, morfar 3). Kvinnor refereras endast som släktbeteckning vid fem tillfällen (Mamma 2, farmor, mormor 2).

6.1.4 Läsebok från 2012

Tabell 4: Antal könmarkerade konstruktioner i läsebok från år 2012

Förstagluttarna (2012), Sid 4-34			
Språkdrag	Kvinna	Man	Totalt
Pronomen:	0	0	0
Adjektiv - kvinnlig/manlig:	0	0	0
Substantiv - kvinna/man med synonymer:	0	0	0
Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled:	0	0	0
Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar:	4	4	8
Personnamn:	64	34	98
Totalt:	68	38	106

Tabellen visar att det inte finns någon könsmarkerad konstruktion som refererar till pronomen, adjektiv, substantiv eller sammansättningar. Det är betydligt fler könsmarkerade ord som refererar till kvinnor än män, 68 mot 38. Antalet övriga könsmarkerade ord är densamma, vilket gör att det oftare används övriga könsbetecknade ord om en man än en kvinna. Personnamnen är det som dominerar de båda könen könsmarkerade konstruktioner.

6.1.5 Sammanfattning

Det går att utläsa av dessa fyra tabeller att de könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor är flest i alla fyra läseböckerna. Personnamn är den vanligaste könsmarkerade konstruktionen i alla läseböcker. Varken adjektiven manlig/kvinnlig med synonymer, substantiven kvinna/man med synonymer eller sammansättningar med man/kvinna som för-/efterled förekommer i någon av läseböckerna. De övriga könsmarkerade konstruktionerna är främst släktbeteckningar som i tre av fyra läseböcker främst refererar till en kvinna förutom i en av läseböckerna där släktbeteckningen *pappa* refereras till 16 gånger (se tabell 3).

6.2 Verbkategorier

6.2.1 Läsebok från 1976

Tabell 5: verb i läsebok från år 1976

Elsi läsebok (1976) Sid 9-39				
			Plural	
	Flicka/kvinna	Pojke/Man	Plural pojkar/män	flickor/kvinnor
				Plural båda könen

Befintlighetsverb:	7 av 16	8 av 16	0 av 16	0 av 16	1 av 16
Rörelseverb:	4 av 13	4 av 13	0 av 13	0 av 13	5 av 13
Förnimmelseverb:	5 av 9	4 av 9	0 av 9	0 av 9	0 av 9
Kommunikationsverb:	15 av 19	4 av 19	0 av 19	0 av 19	0 av 19
Totalt:	31	20	0	0	6

Tabellen visar att det är fler verb som utförs av kvinnor än av män. Det är viktigt att påpeka på att man i tabell 1 ser att det är fler könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor i denna läsebok, vilket kan vara en orsak till denna fördelning av verb som är kopplade till respektive kön. Befintlighetsverb, rörelseverb och förnimmelseverb som är utförda av kvinnor och män är nästan lika många. Rörelseverb som är utförda av flera människor med olika kön (plural båda könen) är fler än vad som utförs av en flicka/kvinna respektive pojke/man. Den verbkategori som utförs mest i denna läsebok är kommunikationsverb och de utförs mest av kvinnor men det kan ha en naturlig förklaring i att det är fler kvinnor som könsmarkeras i boken.

6.2.2 Läsebok från 1982

Tabell 6: verb i läsebok från år 1982

Första läseboken (1982) sid 58-88					
	Flicka/kvinna	Pojke/Man	Plural pojkar/män	Plural flickor/kvinnor	Plural båda könen
Befintlighetsverb:	26 av 42	10 av 42	0 av 42	1 av 42	5 av 42
Rörelseverb:	16 av 26	5 av 26	0 av 26	4 av 26	1 av 26
Förnimmelseverb:	2 av 5	1 av 5	0 av 5	0 av 5	2 av 5
Kommunikationsverb:	11 av 12	1 av 12	0 av 12	0 av 12	0 av 12
Totalt:	55	17	0	0	6

De könsmarkerade konstruktionerna som förekommer i denna läsebok är refererar betydligt fler gånger till kvinnor än till män (se tabell 2). Skillnaden i verb som är utförda av kvinnor är alltså även betydligt fler än verb som är utförda av kvinnor, vilket gör att de fyra verbkategorierna utförs flest gånger av kvinnor men även verb som är utförda av plural båda könen och plural flickor/pojkar förekommer. Befintlighetsverb är den kategori som är vanligast förekommande i denna läsebok. Kommunikationsverben som är utförda av kvinnor

är betydligt fler till andelen än hur många könsmarkerade konstruktioner som kvinnan refereras till. Den vanligaste verbkategorin i denna läsebok är befintlighetsverb.

6.2.3 Läsebok från 1996

Tabell 7: verb i läsebok från år 1996

<i>Nu läser vi A (1996)</i> <i>sid 46-76</i>					
	Flicka/kvinna	Pojke/Man	Plural pojkar/män	Plural flickor/kvinnor	Plural båda könen
Befintlighetsverb:	5 av 10	3 av 10	0 av 10	0 av 10	2 av 10
Rörelseverb:	18 av 38	14 av 38	0 av 38	1 av 38	5 av 38
Förnimmelseverb:	4 av 5	0 av 5	0 av 5	0 av 5	1 av 5
Kommunikationsverb:	23 av 48	24 av 48	0 av 48	0 av 48	1 av 48
Totalt:	50	41	0	1	9

Det är nästan jämt antal könsmarkerade konstruktioner som hänvisar till kvinnor respektive män i denna läsebok (se tabell 3) och verb som är utförda av respektive kön är även relativt jämt, vilket kan tänkas ha en koppling. Den verbkategori som förekommer flest gånger i denna läsebok är kommunikationsverb, där de utförs av en man en gång fler än av en kvinna, vilket också är jämt fördelat. Rörelseverb är också utfört många gånger, fler gånger av kvinnor än av män.

6.2.4 Läsebok från 2012

Tabell 8: verb i läsebok från år 2012

<i>Förstagluttarna A</i> <i>(2012) sid 4-34</i>					
	Flicka/kvinna	Pojke/Man	Plural pojkar/män	Plural flickor/kvinnor	Plural båda könen

Befintlighetsverb:	7 av 10	1 av 10	0 av 10	2 av 0	0 av 10
Rörelseverb:	1 av 8	2 av 8	0 av 8	4 av 8	1 av 8
Förnimmelseverb:	7 av 13	5 av 13	0 av 13	0 av 13	0 av 13
Kommunikationsverb:	28 av 52	21 av 52	0 av 52	0 av 52	3 av 52
Totalt:	43	29	0	6	4

Som framgår av *tabell 4* så är det 68 könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor och endast 38 som refererar till män, vilket blir en stor skillnad i representationen av de båda könen. Den mest förekommande verbkategorin i denna läsebok är kommunikationsverb. Det är relativt jämt i antalet kommunikationsverb som är utförda av respektive kön i förhållande till antalet könsmarkerade konstruktioner som förekommer.

6.2.5 Sammanfattning

Det som går att uttyda av alla fyra läseböcker är att majoriteten av alla verbkategorier utförs av kvinnor. I alla läseböcker förutom den från 1982 är kommunikationsverb den vanligaste förekommande verbkategori, i den från 1982 är befintlighetsverb den vanligaste verbkategorin. Verbkategorier som är utförda av pluralpojkar/män förekommer inte i någon av läseböckerna.

6.3 Kritisk diskursanalys

Här presenteras de resultat som framkommit av den kritiska diskursanalysen som utgår från att undersöka läseböckerna utifrån ett genusperspektiv med fokus på könsroller som beskrivs i läseböckerna.

6.3.1 Läsebok från 1976

Den första läseboken från 1976 visade speciellt på ett anmärkningsvärt resultat. Det är när Tor och hans familj ska ut och fiska, då är det pappan som tar med fiskesakerna och mamman som tar med maten. I dessa handlingar går det att tolka in vilken roll mamman och pappan har i familjen, mamman är den som tar hand om matförsörjningen medan pappan är den som tar ansvar för fiskandet (Björnshög m.fl 1976:29). Detta är ett könsmönster som går hand i hand med det som Connell och Nikolajeva beskriver; att kvinnor är omhändertagande och här i visar det sig i att mamman lagar maten (Nikolajeva 2004:129) och män gillar sport och är mer aktiva och det yttrar sig i att han ansvarar för fisket, vilket är en sportig och aktiv aktivitet (Connell 2009:77).

I läseboken sår även Siv (Björnshög m.fl 1976:31). Detta är en passiv och omhändertagande aktivitet då Siv sätter något till liv som hon sedan ska ta hand om och därefter klassificeras denna aktivitet som stereotyp kvinnlig (Nikolajeva 2004:129).

Siv och Jan med familj far ut på en tur och då är det Tor, deras far, som kör bilen (Björnshög 1976:35). Att köra bil är en mekanisk färdighet och mekaniska färdigheter är en färdighet som kan kopplas till mannen då han anses vara bättre på tekniska saker (Connell 2009:77).

6.3.2 Läsebok från 1982

I läseboken från 1982 beskrivs allt som Anna kan göra, Anna kan gå, stå, baka kakor, äta, rita, sova och krama mamma hårt (Lindgren m.fl. 1982:68). Detta är sysslor som enligt Connell anses som kvinnliga. Att baka kakor är en omhändertagande aktivitet. I att baka kakor kan man tolka in att dessa möjligtvis sedan bjuds på och det är en syssla som förpassad till köket och hemmet, vilket i sig också är ett omhändertagande av hemmet och familjen. Anna kan även äta, rita och sova vilket kan kategoriseras under passiva sysslor, enligt Nikolajeva anses kvinnor ofta som passiva (Nikolajeva 2004:129).

I denna läsebok beskrivs det även att Annas mamma jobbar med att köra taxibil (Lindgren m.fl 1982:75), vilket kategoriseras som en mekanisk färdighet och därmed går emot Connells beskrivning av män och kvinnors färdigheter (Connell 2009:77). Erik jobbar som polis och det stämmer mer överens med den könsstereotypa bilden av mannen, som polis är man skyddande, stark och aktiv. Det beskrivs även att Erik gillar att spela fotboll på sin fritid vilket är ett resultat som också följer Connells uppdelning av vad kvinnor och män ägnar sig åt då män gillar sport (Connell 2009:77).

Senare i läseboken hjälper Anna till med att vattna blommorna i mormors affär och då följer hon även där ett könsstereotyp beteende. Att hjälpa till med att vattna blommor kan kopplas in under Nikolajevas beskrivning av flickan som lydig och omsorgsfull (Nikolajeva 2004:129).

Vi läsare får även vara med hemma hos Anna på en lördag och se vad som händer där då. Olle dammsuger och Erik tvättar (Lindgren m.fl. 1982:79). Detta är aktiviteter som jag tolkar in som beskriver någon som är omhändertagande mot familj och hem, vilket Nikolajeva

beskriver som kvinnliga beteenden (Nikolajeva 2004:129). På lördagen handlar mamma och Anna ritar. Att handla är likt tvätta och städa är en aktivitet som är omsorgsfull och att rita är en passiv aktivitet, vilket då blir stereotypt kvinnliga beteenden enligt Nikolajeva (Nikolajeva 2004:129).

Anna blir senare arg i läseboken och hon gapar, skriker och smäller i dörrar (Lindgren m.fl 1982:86). Detta är både våldsamt och aggressivt, vilket ses som stereotypa manliga beteenden enligt (Nikolajeva 2004:129) Sedan när Anna varit arg börjar hon gråta för att hon känner sig ensam (Lindgren m.fl 1982:86). Detta är däremot ett stereotypt kvinnligt beteende, kvinnor är sårbara och emotionella (Nikolajeva 2004:129).

6.3.3 Läsebok från 1996

I läseboken från 1996 är Eva och Erik ute och fiskar (Borrman & Salminen 1996:63), att fiska är en aktiv som har varit svårare att kategorisera och hårdra. Att fiska kan vara både en aktiv och en passiv aktivitet beroende på hur man utför den, beroende på om man kastar eller metar är graden av aktivitet olika. Män anses enligt Nikolajeva vara mer rovgiriga och det kan fiske kopplas samman med. Jag har valt att kategorisera fiske som en manlig aktivitet då jag anser att den är mer aktiv än passiv oftast då man faktiskt behöver anstränga sig även fastän man kanske metar. Men kategoriseringen grundas också dels i det faktum att fiske kan ses som en rovgirig aktivitet, vilket är en manlig egenskap (Nikolajeva 2004:129). När de fiskar hittar Eva en mask som hon inte vill ska bli fiskmat (Borrman & Salminen 1996:63). Denna kommentar är omsorgsfull gentemot masken och därmed tillskrivs Eva en stereotypt kvinnlig egenskap när hon är omsorgsfull mot masken men en stereotypt manlig aktivitet utför hon när hon fiskar då det är en aktiv aktivitet (Nikolajeva 2004:129).

Tore metar också, han får en stor fisk som han sedan rensar och kokar och bjuder familjen på (Borrman & Salminen 1996:71). Att meta är som ovan nämnt en aktiv aktivitet och därav är det en stereotypt manlig aktivitet (Nikolajeva 2004:129). Att koka fisken och sedan bjuda familjen på den är en omsorgsfull handling, vilket då ses som en stereotypt kvinnlig handling (Nikolajeva 2004:129). Vi får även i läseboken ta del av när Tore fiskar ål och att hans pappa sedan kokar den (Borrman & Salminen 1996:68). Dessa handlingar blir liksom ovan först en aktiv handling som anses som manlig och sedan en omsorgsfull handling som anses som kvinnlig (Nikolajeva 2004:129).

Det sista kapitlet handlar om när Isa och Lisa är hos mormor och morfar. Där beskrivs det att Lisa ska leka med hunden, mormor och Isa ska läsa, morfar och Lisa ska koka te, Isa ska ta fram kakor, Lisa ska ta fram ett fat och slutligen ska Isa ta fram stolar (Borrman & Salminen 1996:74). Här beskrivs Isa och Lisa som hjälpsamma och lydiga, vilket är den stereotypa bilden av kvinnor (Nikolajeva 2004:129).

6.3.4 Läsebok från 2012

I denna läsebok får vi läsa om att Rubens pappa kommer och hämtar honom från skolan (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:22). Detta är en handling som kan klassificeras som omhändertagande och omsorgsfull och handlingen morsvarar då den stereotypa bilden av kvinnan (Nikolajeva 2004:129).

Vi får läsa om när Berta och Mille spelar pingis (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:25) Att spela pingis är en sport och Connell beskriver att män gillar att sport och därmed blir aktiviteten klassificerad som manlig (Connell 2009:77).

Elin och Moa leker med Barbie, Barbie säger att hon vill sola när de leker (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:25). Att leka med Barbie är en passiv och omsorgsfull lek och därmed kan den klassificeras som en stereotyp kvinnlig handling (Nikolajeva 2004:129). Att Barbie säger att hon vill sola under leken är ett uttalande som är kopplat till hennes utseende, hon vill vara vacker. Att vara vacker är en könsstereotyp egenskap som är kopplad till kvinnor (Nikolajeva 2004:129).

Moa och Elin blir sedan osams och Moa tycker att Elin är dum (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:26). Nikolajeva beskriver att kvinnor är aggressionshämmade, men när Elin och Moa blir osams så går de emot den könsstereotypa bilden av kvinnor som Nikolajeva beskriver (Nikolajeva 2004:129).

I ett kapitel blir även Moa och Elin inlåsta. De blir då väldigt rädda och ropar på hjälp och Moa säger att hon ser ett spöke men tillslut kommer Elins mamma och hjälper dem ut (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:30). Här framställs Elin och Moa som sårbara och det är en stereotyp bild av kvinnor (Nikolajeva 2004:129).

Mille och Anton leker rövare (Nilsson & Anell & Håkansson 2012:31). Att leka rövare är en aktiv och möjligtvis även en aggressiv lek som därmed är passande för killar att leka då dessa egenskaper är stereotyp egenskaper hos män (Nikolajeva 2004:129). Sedan ropar Stina på pojkarna som leker rövare och säger att hon har mat och bullar (Nilsson & Anell &

Håkansson 2012:32). Att ha mat och bullar är ett omhändertagande och omsorgsfullt beteende som är kopplat till den stereotypa bilden av kvinnan (Nikolajeva 2004:129).

6.3.5 Sammanfattning

Både män och kvinnor tillskrivs stereotypa manliga och kvinnliga egenskaper i alla fyra läseböckerna. I de tre nyaste läseböckerna bryts även de stereotypa könsrollerna på flera ställen då kvinnor och män tillskrivs egenskaper eller utför handlingar som går emot de könsstereotypa egenskaper som Connell (Connell 2009:77) och Nikolajeva beskriver (Nikolajeva 2004:129). I den första läseboken, från 1976, följer alla personer de könsstereotypa egenskaperna som tillskrivs deras kön.

7. Diskussion

I detta avsnitt diskuteras de ovanstående resultaten utifrån den tidigare forskning och de teoretiska utgångspunkterna som presenterades ovan.

7.1 Könsmarkerade konstruktioner

Ett anmärkningsvärt resultat är att det är flest könsmarkerade konstruktioner som i alla fyra läseböckerna refererar till kvinnor. I två av läseböckerna, läseboken från 1982 och läseboken från 2012, är det betydligt fler könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor än till män. I de andra två läseböckerna, läseboken från 1976 och läseboken från 1996 är det jämnare mellan könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor och män men referaten till kvinnor är fortfarande fler. Att det är flest könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor i de läseböcker jag analyserat gör att det går att ana att böckerna handlar främst om en flicka/kvinna. Detta är ett anmärkningsvärt resultat i förhållande till den könsordning som råder i samhället. Mannen ses fortfarande som normen och att han tilldelas mer makt och resurser, utifrån detta så kunde man tänka sig att detta även skulle återspeglas i läseböckerna. Att det skulle vara fler könsmarkerade konstruktioner som refererade till mannen än till kvinnan. Detta resultat motsäger även Lind-Munther och Kårelands resultat av deras forskning om genus i småbarnsböcker. Deras resultat visade på att i 50 fall var huvudkaraktären i boken en pojke/man medan enbart i 20 fall var huvudkaraktären en flicka/kvinna och denna markanta skillnad av fler manliga huvudkaraktärer i läseböckerna går inte att ana (Kåreland 2005:122).

Att frågan om jämställdhet första gången togs upp i Lgr 69 kan tänkas ha en viss betydande roll, läseböckerna är publicerade efter detta och därmed var författarna möjligtvis medvetna

om att det nu i skolans värld krävdes att man arbetar för jämställdhet. Småbarnsböcker innefattas inte av skollagen då de inte ses som läroböcker. Förstås kan de användas i skolans värld men då är det lärarnas uppgift att kvalitetsgranska dem om de ska användas i undervisningen.

Att jag har gjort en avgränsning av min analys där jag endast analyserar 30 sidor i varje bok kan också vara en faktor som spelar in i detta resultat. Det är möjligt att antalet könsmarkerade konstruktioner som refererar till vardera kön hade sett betydligt annorlunda ut om man hade analyserat hela läseböckerna.

Att språkdraget adjektiven manlig/kvinnlig med synonymer, substantiven kvinna/man med synonymer eller sammansättningar med man/kvinna som för-/efterled inte förekommer i någon av läseböckerna är också ett anmärkningsvärt resultat. När jag valde ut min metod och dessa kategoriseringar ansåg jag att det kändes relevant att räkna just de fem språkdrag som markerar kön som Lind Palicki också hade räknat i sin studie. I Lind Palickis studie förekom alla de fem kategorierna av könsmarkerade konstruktioner. Möjligtvis är det så att en läsebok för barn i årskurs 1 har ett förenkelt språk som gör att dessa språkdrag inte förekommer. Det kan även vara så att läseboksgenren använder sig mer av personnamn som var den mest förekommande könsmarkerade konstruktionen istället för att beskriva personerna med substantiven flicka/pojke och kvinna/man. I Lind-Palickis studie är det också fler könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnan. Att det i fem läroböcker nu refereras fler gånger till kvinnan än till mannen kan ses som ett tecken på att författarna arbetar med jämställdhet i sina böcker och arbetar mot den rådande könsordningen för att uppfylla läroplanen och skollagens krav. Detta är bara ett tecken, men det vi vet om läroboken som Lind Palicki använder sig av är att den har en feministisk ansats, där vet vi att detta troligtvis är ett medvetet val av författarna att försöka representera de båda könen lika mycket. Dock kan detta inte beläggas med läseböckerna som jag har analyserat, vilket gör att man endast kan se det som en möjlig tanke.

Att resultaten av de könsmarkerade konstruktionerna är relativt lika i alla fyra läseböcker, gör att det är svårt att urskilja någon skillnad över tid.

7.2 Verbkategorier

I tre av fyra läseböcker, läseboken från 1976, 1996 och 2012, var kommunikationsverben den mest förekommande verbkategorin. I två av dessa läseböcker var det även betydligt större andel flickor/kvinnor som utförde dessa verb. Som jag skrev om ovan beskriver Connell

vedertagna könskillnader som i dagens samhälle ses som naturliga, en av dessa var att kvinnor gillar att skvallra, vilket är en form av kommunikationsverb (Connell 2009:77). Möjligvis kan man då tänka sig att kommunikationsverben som är utförda av kvinnor kan ses som en beskrivning av en könskillnad som finns i samhället. Det kan även vara så att det i just läsebokstexter passar sig att använda ett talspråk där repliker hos de förekommande personerna används mycket och därmed blir kategorin kommunikationsverb mest använd.

Enligt Nikolajeva är passivitet en egenskap som tillskrivs kvinnan (Nikolajeva 2004:129), vilket inte går att utläsa i resultatet om verbkategoriers förekomst i läseböckerna.

Rörelseverben beskriver en aktiv handling och kvinnor utför i alla fyra läseböckerna rörelseverb. Detta gör att de bryter mot den stereotypa bilden av att kvinnor ska vara passiva då de beskrivs med rörelseverb.

7.3 Kritisk diskuranalys

Genom den kritiska diskursanalysen fick jag fram resultat kring vilka roller de olika personerna i läseböckerna intar och vilka egenskaper och handlingar de tillskrivs.

Stereotypa manliga egenskaper som återfinns i läseböckerna är att pojkar/män är aktiva, sportiga, skyddande och aggressiva. Detta är egenskaper som stämmer överens med Connells (2009:77) och Nikolajevas (2004:129) beskrivning av könsstereotypa egenskaper som vanligtvis tillskrivs mannen.

Stereotypa kvinnliga egenskaper som återfinns i läseböckerna är att flickor/kvinnor är omhändertagande, omsorgsfulla, passiva, lydiga, sårbara, emotionella och att de vill vara vackra. Detta är också egenskaper som stämmer överens med Connells (2009:77) och Nikolajevas (2004:129) beskrivning av könsstereotypa egenskaper som är kopplade till kvinnan.

På flera ställen i läseböckerna förekommer det händelser, egenskaper eller handlingar som bryter mot den könsstereotypa bilden av könen som Connell (2009:77) och Nikolajeva (2004:129) schematiskt beskriver. Detta sker när Annas mamma arbetar med att köra taxibil, detta är ett arbete som anses som manligt då det är mekanisk färdighet. Olle och Erik dammsuger och tvättar, vilket är ett omhändertagande beteende gentemot hem och familj och det ses då som ett stereotypt kvinnligt beteende. När Anna blir arg tillskrivs hon egenskaperna våldsamt och aggressiv genom sitt beteende och detta är egenskaper som tillskrivs mannen vanligtvis så därmed bryter hon sin könsroll.

Eva är med och fiskar vilket är en aktiv och sportig aktivitet som stereotyp sett ska utföras av mannen, men denna stereotypa bild bryter hon. Tore och pappa fiskar också, vilket inte bryter mot någon könsroll eller stereotyp bild av könen. Men efter att de har fiskat så tillagar de fisken och bjuder på, vilket blir ett omhändertagande och omsorgsfullt beteende som stereotyp sett tillskrivs kvinnor. Rubens pappa tillskrivs även en omsorgsfull roll och därmed bryter han också mot den könsstereotypa indelningen av egenskaper kopplade till könen. Berta spelar pingis med Mille och då utför hon en sport, sport är kopplat till mannen då han ska gilla det. När Moa och Elin blir ovänner bryter de mot en könsstereotyp egenskap som är kopplad till kvinnan, de är då inte aggressionshämmade.

Tallberg Broman skrev om att det historiskt sett har varit mer accepterat att en kvinna intar manliga egenskaper än att en man intar kvinnliga egenskaper, att det är farligare för männen att inta fel könsroller än för kvinnorna då de anses som udda och konstiga i större utsträckning (Tallberg Broman 2002:30). Detta är inte något som går att utläsa i denna studie av läseböckerna, då det både händer att kvinnor bryter mot den stereotypa bilden av kvinnan som att mannen bryter mot den stereotypa bilden av mannen och det går inte att utläsa någon stor skillnad i hur ofta könsrollerna bryts av de båda könen.

De man kan säga om resultaten från den kritiska diskursanalysen är att de handlingar och beteenden som tillskrivs könen oftast är överensstämmande med de könsskillnader och könsroller som finns som stereotyper i samhället. Någon förändring över tid är svår att identifiera, i läseboken från 1976 följdes de könsstereotypa egenskaperna och könsroller som Nikolajeva och Connell beskriver medan i de tre senare läseböckerna bröts könsrollerna och de könsstereotypa egenskaper som tillskrivs vardera kön flera gånger. Att de könsstereotypa beteenden och handlingar som förväntas av könen följdes genomgående i läseboken från 1976 kan tänkas bero på att det inte förrän 1979 skrev in i skollagen att skolan skulle arbeta för jämställdhet. Författarna till läseböckerna efter år 1979 kan ha varit medvetna om det nya kravet inom skolan och därmed försökte de möjligtvis skildra andra könsroller än de stereotypa. Däremot i Eilards studie kunde hon se de nya diskurserna som rådde på 1970-talet i läseböckerna från samma årtionde, diskurserna var jämställdhetsdiskurser. Hon såg även i läseböckerna att könshierarkin hade blivit omvänd (Eilard 2007:444). Detta är inget resultat som går att utläsa i analysen av min läsebok från 1976, där följde könen de stereotypa könsrollerna. Detta kan möjligtvis ha en förklaring i att mitt material är för litet för att spegla några generella skillnader så som Eilards avhandling kan göra då hennes material är betydligt mer omfattande.

Eilard skriver även att i en av de senaste läseböckerna som hon undersökt kan man se en betydligt mer jämställd diskurs. Att könsroller bryts i de tre senaste läseböckerna kan man se som en tendens på att det blir mer jämlikt i läseböckerna. Förekomsten av könsroller som bryts i läseboken från 1982 till läseboken från 2012 har inte förändrats särskilt mycket, vilket gör det svårt att belägga mitt resultat till Eilards resultat om en mer jämställd diskurs under de senaste åren. Könen bryter ibland mot de givna könsrollerna men oftast avbildas könen i den givna könsroll som förväntas av dem i läseböckerna från år 1982 till år 2012.

Skolverkets rapport om läroböckernas roll beskrev tydligt att läroböckerna har en stark ställning inom undervisningen i skolan. Läroboken beskrevs också ha en *kunskapsgrundande-auktorisande* roll. rapporten innefattade dock inte ämnet svenska men eftersom den undersöker tre andra skilda ämnen kan det tänkas att denna studie även till viss del kan vara representativ för läroböcker i ämnet svenska också, däribland läseböcker. Om läseböcker också ses som en kunskapsgrundande lärobok är då innehållet i läseböckerna av stor vikt. I läroplanen står det att skolan har ett ansvar att motverka traditionella könsmonster. Min studie visar på att i de läseböcker jag har analyserat så har skolan bara till viss del levt upp till detta. Traditionella könsmonster beskrivs fortfarande i läseboken från 2012 då flickor leker med Barbie och pojkar leker rövare. Med tanke på läroböckernas kunskapsgrundande roll kan det tänkas att dessa könsroller lärs in av barnen och ses som det normala och då motverkas inte de traditionella könsmonstren.

Ulla Forsbergs studie om könsordningen i skolan visade resultat om att flickor i de tidiga skolåren inte befäst sig vid den rådande könsordningen och detta är också värt att diskutera. Om flickor i de tidiga skolåren fortfarande inte helt har befäst sig vid den rådande könsordningen så kan det tänkas att de är extra mottagliga för att inta andra könsroller och de kan därmed ändra könsordningen. För att detta möjligtvis ska kunna ske krävs det att skolan visar, genom exempelvis läseböcker, att andra könsroller kan intas. Att resultatet av min studie visar att det fortfarande är vanligast att flickor och pojkar beskrivs och kategoriseras in i de stereotypa könsrollerna gör det svårare för barnen att bryta könsrollerna då de kan betraktas som udda eller konstiga om de gör det (Tallberg Broman 2002:29).

Att min kritiska diskursanalys kategorisering av de stereotypa handlingarna, beteendena och egenskaperna som förekommer är hård är även viktigt att poängtera. Möjligtvis hade dessa handlingar, egenskaper och beteenden kategoriserat annorlunda av någon annan. Aktiviteten fiske var svår att kategorisera eftersom jag inte visste hur det var tänkt att den skulle utföras,

därmed fick jag välja den kategorisering som jag fann mest rimlig. Att i tveksamma val angående kategoriseringarna har den slutliga kategoriseringen utförts av mig och vad som jag anser aktiviteten hör mest hemma utifrån Nikoajevas och Connells uppdelning kan alltså ha påverkat mitt resultat.

8. Slutsats

Mitt syfte med denna uppsats var att undersöka hur läseböcker för barn i årskurs 1 språkligt representerar och framställer kön och könsroller. Jag ville även undersöka om det har skett en förändring från 1970-talet till idag i hur kön och könsroller framställs och representeras.

Jag tycker mig ha besvarat mitt syfte då jag fått fram resultaten att det är flest könsmarkerade konstruktioner som refererar till kvinnor som förekommer i alla fyra läseböckerna. Det är vanligast att framställa de båda könen i stereotypa könsroller i alla fyra läseböckerna. De bryts även mot de stereotypa könsrollerna i läseböckerna och detta gjorde sig extra tydligt genom resultatet från den kritiska diskursanalysen men man kunde även se detta i resultatet av den kvantitativa innehållsanalysen då verbtyper som är utförda av respektive kön räknades. Någon förändring över tid är dock svår att urskilja och detta kan bero på att mitt material är alldeles för litet och att det hade krävts fler läseböcker från varje årtionde för att kunna säga något om en förändring över tid. En tendens man kan se är att utvecklingen mot mer läseböcker med fler könsroller som bryts är långsam, ingen stor förändring har skett sedan läseboken från år 1982.

Det är viktigt att poängtera att de resultat som framkommer enbart är representativa för de fyra läseböckerna jag har analyserat och de avgränsningar som gjorts i dem. Denna studie är för liten för att kunna dra mer generella slutsatser om förändringar över tid om representationen och framställningen av kön och könsroller. Kritik till min metod i förhållande till resultatet är att det av resultatet inte går att uttyda några generella resultat utan de resultat som analysen har påvisat kan endast ses som tendenser på förändringar över tid och förekommande av verbkategorier samt könsmarkerade konstruktioner. Den kvantitativa innehållsanalysen ska vara ett användbart verktyg då man vill göra ett större material tillgängligt för analys och få fram generella särdrag för texterna. Mitt material visade sig vara för litet för att åstadkomma detta och mitt resultat hade troligtvis kunnat visa på mer generella förändringar över tid och förekomster av verbtyper och könsmarkerade konstruktioner om mitt material hade varit större. Det hade behövts fler läseböcker från varje årtionde och en analys av hela läseböckerna. Att det inte skiljer lika många år emellan varje läsebok från varje

årtionde gör det även svårare att se ett tydligt resultat som överensstämmer med den generella bilden av årtiondet.

För att slutligen återkoppla till min inledning så växte denna uppsatsidé fram genom det faktum att språket förmedlar föreställningar, attityder, kategoriseringar och normer. För att förändra kategoriseringar, attityder, normer och föreställningar krävs det att vi ändrar detta genom språket. Skolan som är vår utbildningsinstitution ska enligt skollagen arbeta med att bryta traditionella könsroller. Jag blev då nyfiken på att se hur detta arbete går till och valde att studera hur kön framställs och representeras och vilka könsroller som framkommer i läseböcker för barn i årskurs 1. I en läsebok som publicerades år 2012 som jag vet används som första läsebok för barn i en skola i min hemkommun, och säkert även i många andra skolor och kommuner också, så leker pojkar rövare och flickor med Barbie. Att använda denna läsebok i undervisningen visar tendenser på en svag strävan efter att bryta mot traditionella könsroller. Representationen av kvinnor som förekommer i läseböckerna är värd att poängtera då det resultatet visar på positivare tendenser i utvecklingen.

Det finns mycket som skulle vara intressant att studera vidare inom detta ämne, men framförallt skulle jag finna det intressant att studera vidare fler läroböcker i andra ämnen med samma syfte som i denna uppsats. Möjligtvis visar läroböcker i andra ämnen på en annan framställning av könen och könsrollerna än vad dessa läseböcker har visat på. Förhoppningsvis leker inte pojkar rövare och flickor med Barbie i andra läroböcker.

Källförteckning

Litteratur:

- Björnshög Jan, Malmquist Eve, Emanuelson Ingrid, Tågmark-Nilsson Inga (1976): *ELSI läsebok*, Esselte Stadium AB
- Bolander Maria (2005) : *Funktionell svensk grammatik*, Liber
- Borrmann Stina, Matthis Kjersti, Salminen Ester, Wigforss Vera(1996): *Nu läser vi A läseboken*, Almqvist & Wiksell förlag
- Connell Raewyn (2009): *Om genus*, Daidalos
- Edlund Ann-Catrine & Erson Eva & Milles Karin (2007): *Språk och kön*, Stockholm Nordstedts
- Eilard Angegerd (2008):*Modern, svensk och jämställd – om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*, Malmö högskola
- Ekström Mats, Larsson Larsåke (2000): *Metoder i kommunikationsvetenskap*, Studentlitteratur
- Ekström Mats, Larsson Larsåke (2010): *Metoder i kommunikationsvetenskap*, Studentlitteratur
- Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik, Wägnerud Lena (2009): *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Nordstedt juridik
- Forsberg Ulla (2002) *Är det någon ”könsordning” i skolan? Analys av könsdiskurser i etniskt homogena och etniskt heterogena elevgrupper i årskurserna 0-6*, Umeå universitet
- Gothlin Eva (1999): *Kön eller genus?* Nationella sekretariatet för genusforskning
- Kulick Don (1987): *Från kön till genus - kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv*, Carlssons bokförlag
- Kåreland, Lena (2005). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur
- Lind Palicki, Lena (2005): *Hur man än vänder sig har man rumpan bak*, språk och stil NF 15

Lindgren Astrid, Lindgren Barbro, Linde Gunnel, Peterson Hans, Helsing Lennart, Lagercrantz Rose (1982): *Första läseboken*, Almqvist & Wiksell förlag

Milles Karin (2003): *Kvinnor och män i möte – en samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm

Nikolajeva Maria (2004), *Barnbokens byggklossar*, Studentlitteratur AB Lund

Nilsson Mona, Anell Birgitta, Håkansson Gunilla (2012), *Förstagluttarna A*, Natur & Kultur

Tallberg Broman Ingegerd (2002): *Pedagogiskt arbete och kön*, Studentlitteratur

West Candace, Fenstermaker D.H (1995): Doing difference, *Gender & Society*. 9 S. 8-37

Elektroniska källor:

Nationalencyklopedin (2013) Stereotyp

<<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/stereotyp/315197>> (2013-06-25)

Skolverket (2013a) *LPO 94*

<http://www.skolverket.se/om-skolverket/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1069> (2013-05-08)

Skolverket (2013b) *Vad är läromedel?*

<<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/tema/tema-laromedel/vad-ar-laromedel-1.181690>> (2013-05-05)

Skolverket (2013c) *Hur väljs och kvalitetssäkras läromedel?*

<<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/tema/tema-laromedel/hur-valjs-och-kvalitetssakras-laromedel-1.181769>> (2013-05-06)

Skolverket (2013d) *Läromedels roll i undervisningen*

<http://www.skolverket.se/om-skolverket/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1640> (2013-05-08)

Bilaga 1. Kodschema

1. Läsebokens titel och årtal

- 1.1 ELSI läsebok, från 1976
- 1.2 Första läseboken, från 1982
- 1.3 Nu läser vi A läseboken, från 1996
- 1.4 Förstagluttarna A, från 2012

2. Könsmarkerade konstruktioner i läseböckerna

- 2.1 Pronomen
- 2.2 Adjektiv – kvinnlig/manlig
- 2.3 Substantiv – kvinna/man med synonymer
- 2.4 Sammansättningar – könsmarkerade förled
- 2.5 Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar etc.
- 2.6 Personnamn

3. Verbtyper som förekommer i läseböckerna och är kopplade till substantiven

- 3.1 Befintlighetsverb
- 3.2 Rörelseverb
- 3.3 Förnimmelsetverb
- 3.4 Kommunikationsverb

Bilaga 2. Sammanställning av förekommande verb i läseböckerna

Första läseboken S. 58-88

Sammanställning av alla verb som är utförda av flickor/kvinnor

Befintlighetsverb: är¹², har 8, sova², stå, äta, säljer,

Rörelseverb: gå, leka², baka, rita, krama, kör, hjälper, vattna, ritar², äter, läsa, tappar, slår, stampar

Förnimmelseverb hör, skrattar, gråter

Kommunikationsverb säger², tala, morrar, svarar, skriker, gapar, sa⁴

Sammanställning av alla verb som är utförda av pojkar/män

Befintlighetsverb: är 7, har, läser, nosar

Rörelseverb: kör, tränar, går, dammsuger, tvättar

Kommunikationsverb: säger

Förnimmelseverb: tror

Sammanställning av verb som är utförda av pojkar/män

Befintlighetsverb:

Rörelseverb:

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av flickor/kvinnor plural

Befintlighetsverb: vänta

Rörelseverb: gå², gå²,

Förnimmelseverb:

Förstagluttarna(2012), sid 4 -34

Sammanställning av alla verb som är utförda av flickor/kvinnor

Befintlighetsverb: är⁶, läsa

Rörelseverb: sola

Förnimmelseverb: ser³, se³

Kommunikationsverb: sa²⁸

Sammanställning av verb som är utförda av pojkar/män

Befintlighetsverb: läsa,

Rörelseverb: kom, samlar

Förnimmelseverb: se³, ser⁵

Kommunikationsverb: sa²¹

Sammanställning av verb som är utförda av plural pojkar/män

Befintlighetsverb:

Rörelseverb: leker,

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av plural flickor/kvinnor:

Befintlighetsverb: är²

Rörelseverb: leka³, komma

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av plural båda könen:

Befintlighetsverb:

Rörelseverb:

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb: sa³

Kommunikationsverb:

Sammanställning av alla verb som är utförda av både män och kvinnor

Befintlighetsverb: bor³, är, ha

Rörelseverb: leker,

Kommunikationsverb:

Förnimmelseverb: hör, ser

Nu läser vi A (1996), sid 46-76

Sammanställning av alla verb som är utförda av flickor/kvinnor

Befintlighetsverb: är⁵

Rörelseverb: tar⁵, rita², leker³, äter², reser, mäter, metar, åker, ta²

Förnimmelseverb: ser³, smakar

Kommunikationsverb: sa²³

Sammanställning av verb som är utförda av pojkar/män

Befintlighetsverb:., läser, är²

Rörelseverb: tar², rita, äter³, kokar, fiskar, bet, metar², rensar, kokar

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb sa²⁴

Sammanställning av verb som är utförda av plural pojkar/män

Befintlighetsverb:

Rörelseverb:

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av plural flickor/kvinnor:

Befintlighetsverb:

Rörelseverb: letar, leker

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av plural båda könen:

Befintlighetsverb: är2

Rörelseverb: far, leker, meta, koka

Förnimmelseverb: ser

Kommunikationsverb: sa

Elsi läsebok (1976), Sid 9-39

Sammanställning av alla verb som är utförda av flickor/kvinnor

Befintlighetsverb: är7

Rörelseverb: ror, tar2, sår

Förnimmelseverb: ser2, Le, ler2

Kommunikationsverb: sa15

Sammanställning av verb som är utförda av pojkar/män

Befintlighetsverb: är8

Rörelseverb: tar2, far2

Förnimmelseverb: ser4

Kommunikationsverb: sa4

Sammanställning av verb som är utförda av plural pojkar/män

Befintlighetsverb:

Rörelseverb:

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av plural flickor/kvinnor:

Befintlighetsverb:

Rörelseverb:

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Sammanställning av verb som är utförda av plural båda könen:

Befintlighetsverb: är

Rörelseverb: far3, for

Förnimmelseverb:

Kommunikationsverb:

Bilaga 3. Sammanställning av förekommande könmarkerade konstruktioner

Elsi läsebok: Kvinna

Pronomen: hon³

Adjektiv - kvinnlig/manlig

Substantiv - kvinna/man med synonymer

Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar.: mor-mor³, mor, far-mor

Personnamn: Siv 16, Lis 5, Mi², Rut⁹

Elsi läsebok: Man

Pronomen han⁴

Adjektiv - kvinnlig/manlig

Substantiv - kvinna/man med synonymer

Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar.: far

Personnamn: Jan 17, Tor¹¹, Ari³

Första läseboken: Kvinna

Pronomen: hon¹⁰, hennes, de²

Adjektiv - kvinnlig/manlig

Substantiv - kvinna/man med synonymer

Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar etc.:mamma⁵, mormor³, taxi-chaufför

Personnamn: Anna 34, Åsa 9

Totalt

Första läseboken: Man

Pronomen: han⁴

Adjektiv - kvinnlig/manlig

Substantiv - kvinna/man med synonymer

Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar etc.: Polis

Personnamn: Ola 11, Erik⁵

Totalt

Nu läser vi A: Kvinna

Pronomen:

Adjektiv - kvinnlig/manlig:

Substantiv - kvinna/man med synonymer:

Sammansättningar - könsmarkerad för-/efterled:

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar: Mamma², far-mor, mor-mor²

Personnamn: Lena²¹, Eva¹⁰, Vera, Tina, Nina, Mina², Malin, Isa⁹, Lisa⁸, Åsa⁴, Sara

Nu läser vi A: Man

Pronomen:

Adjektiv - kvinnlig/manlig:

Substantiv - kvinna/man med synonymer:

Sammanställningar - könsmarkerad för-/efterled:

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar: Pappa 16, mor-far3

Personnamn: Tor24, Ola, Erik8, Tore, Bo4

Förstagluttarna A: Kvinna

Pronomen

Adjektiv - kvinnlig/manlig

Substantiv - kvinna/man med synonymer

Sammanställningar - könsmarkerad för-/efterled

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar: Mamma4

Personnamn: Moa 37, Alva, Anna5, Elin 18, Berta2, Stina

Förstagluttarna A: Man

Pronomen

Adjektiv - kvinnlig/manlig

Substantiv - kvinna/man med synonymer

Sammanställningar - könsmarkerad för-/efterled

Övriga könsmarkerade ord, yrkesbeteckningar & släktbeteckningar: pappa 4

Personnamn: Mille 19 Jack, Olle, Danne, Ruben4, Anton4, Ulf 4